

УДК 336.71:658.014.1(477)

Денис О.Б.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та управління персоналом
Львівського навчально-наукового інституту
«Університет банківської справи»*

ОЦІНКА РІВНЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ ВЛАСНОСТІ В БАНКАХ УКРАЇНИ

У статті на основі опрацювання звітності всіх банківських установ України проаналізовано структуру акціонерного капіталу банків. Розраховано середній розмір контрольного пакету акцій у банківських установах та відзначено тенденцію до високого рівня концентрації власності в банківському секторі України. Оцінено співвідношення участі різних груп інвесторів у банках України та показано наявність трьох типів контролюючих власників у банках. Зроблено висновок, що за відсутності зовнішніх обмежень на монополію власника під час прийняття управлінських рішень концентрована структура власності в банках України створює високий ризик зловживань власників банків.

Ключові слова: банк, акціонери, істотна участь, пряме володіння, опосередковане володіння, концентрація власності, корпоративний конфлікт.

Денис О.Б. ОЦЕНКА УРОВНЯ КОНЦЕНТРАЦИИ СОБСТВЕННОСТИ В БАНКАХ УКРАИНЫ

В статье на основе отчетности всех банковских учреждений Украины проанализирована структура акционерного капитала банков. Рассчитан средний размер контрольного пакета акций в банковских учреждениях, отмечена тенденция к высокому уровню концентрации собственности в банковском секторе Украины. Оценено соотношение участия разных групп инвесторов в банках Украины и показано наличие трех типов контролирующих собственников в банках. Сделан вывод, что при отсутствии внешних ограничений на монополию владельца при принятии управленческих решений концентрированная структура собственности в банках Украины создает высокий риск злоупотреблений владельцев банков.

Ключевые слова: банк, акционеры, существенное участие, прямое владение, опосредованное владение, концентрация собственности, корпоративный конфликт.

Denys O.B. EVALUATION OF THE LEVEL OF CONCENTRATION OF OWNERSHIP IN BANKS OF UKRAINE

In the article, on the bases of processing all Ukrainian banks reports the structure of the share capital of banks was analyzed. The average size of a controlling stake in banks is calculated and a tendency to high levels of ownership concentration in the banking sector of Ukraine is revealed. The ratio of participation of different groups of investors in banks of Ukraine is reviewed and the existence of three types of owners who can control banks is demonstrated.

It is indicated that in the half of the banks significant share (a package which allows any action in the bank) is concentrated in the hands of one owner. It was concluded that, in the absence of external constraints on monopoly holder in management decisions, concentrated ownership structure of banks in Ukraine creates a high risk of abuse by bank owners.

Keywords: bank shareholders, a substantial part, direct ownership, indirect ownership, concentration of ownership, corporate conflict.

Постановка проблеми. Незважаючи на те що корпоративна форма підприємництва широко використовується в банківській системі України, багато важливих питань, що стосуються регулювання корпоративних відносин в банках та впливу концентрації власності на управління банками залишаються недостатньо дослідженими.

Це обумовлено новизною тематики корпоративного управління в банках загалом та суттєвими обмеженнями під час використання теоретико-методичного апарату класичної теорії корпоративного управління в країнах із транзитною економікою.

Тривалий період часу вважалося, що механізми корпоративного управління є універсальними для всіх корпорацій. Однак банківські кризи засвідчили, що традиційні механізми управління корпоративними відносинами можуть справляти інші, неоднозначні ефекти впливу. Зокрема, це стосується механізму концентрації власності, який може як обмежувати ризик зловживань менеджерів так і підвищувати ризики зловживань власників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на актуальність, проблематика концентрації власності привертала увагу багатьох дослідників. Так, теоретичні основи впливу механізму концентрації власності внефінансових корпорацій висвітлені в працях Д. Денис, Дж. Макконнелла. Особливості корпоративних відносин у банках та інші ефекти прояву традиційних механізмів корпоративного управління представлено в публікаціях

П. Мілберта, П. Сайсанеллі. Питання конфліктів інтересів у вітчизняних банках розглянуті в працях українських дослідників О. Костюка, Я. Головіної, Н. Деевої та ін. [1–5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, відаючи належне напрацюванням науковців, слід зазначити, що питання концентрації власності в банках України та можливості зловживань власників висвітлено фрагментарно та потребують додаткових досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із метою оцінки концентрації власності та її впливу на управління банком нами було проведено дослідження власників істотних часток у банках України на основі інформації про власників істотної участі банків, представленої на сайті Національного банку України та сайті НКЦПФР за 2015 р. [6;7]

Дослідження концентрації та структури акціонерної власності в банках України проводилося за такими напрямками:

- аналіз загальної структури акціонерної власності банків України (співвідношення пакетів акцій різних груп інвесторів);
- розрахунок середнього рівня найбільшого контрольного пакету акцій досліджуваних банків;
- оцінка співвідношення участі вітчизняних та іноземних інвесторів;
- аналіз співвідношення участі в капіталі фізичних та юридичних осіб;
- оцінка державної частки в капіталі банків.

Опрацьовано звітність усіх 117 банків України, які, відповідно до нового підходу НБУ до групування банків, поділено на чотири групи: банки з державною часткою (7 банків); банки іноземних банківських груп (19 банків); банки першої групи (більше 0,5% активів банківської системи) (13 банків); банки другої групи (менше 0,5% активів системи) (78 банків).

Структуру банківського сектору України наведено на рис. 1

Результати дослідження показали таке.

Оцінка ключових груп акціонерів та концентрації (середній розмір найбільшого пакету акцій власника істотної участі) показала, що банківський сектор України характеризується високим ступенем концентрації та домінуванням до непрозорої опосередкованої участі в капіталі банків.

За нашими розрахунками, розмір середньої сукупної участі найбільшого акціонера становив 73,36%, при цьому розмір прямої істотної частки – 38,52%, опосередкованої – 36%. Порівнюючи проведені розрахунки 2015 р. з аналогічними даними 2012 р., можна відзначити зменшення прямої участі інвесторів та тенденції до придбання акцій через опосередковану участь. Так, у 2012 р. середній розмір найбільшого контрольного пакету акцій становив 62,02%, середній розмір другого за розмірами пакету – 26,28%.

Розрахунки в розрізі вітчизняних та іноземних банків показали значні коливання середніх розмірів контрольних пакетів акцій (рис. 2).

Так, більш високий рівень концентрації характерний для банків з іноземним капіталом – 97,51%, у той час як середній рівень сукупної істотної участі у вітчизняних банках становив 60,58% у банках першої групи та 66,69% – у банках другої групи. Разом із цим структура власності іноземних інвесторів є більш прозорою: на відміну від банків з істотною участю українських власників іноземні інвестори

більш схильні прямо декларувати пряму участь. Найменш прозорою є структура найбільших вітчизняних банків першої групи, де середній розмір найбільшого пакету акцій за опосередкованою участю становить 53,49%.

Однак слід зазначити, що, на нашу думку, показники концентрації власності по вітчизняних банках є все одно заниженими з огляду на те, що частина банків через дроблення пакетів акцій між багатьма особами належить одному інвестору або є співвласністю пов'язаних осіб.

Аналіз структури власності вітчизняних банків у розрізі фізичних та юридичних осіб показав домінування власності фізичних осіб: із досліджуваної сукупності контрольний пакет 78 банків (24,18%) належить фізичним особам, 24 – юридичним.

Частка присутності власності фізичних осіб є найвищою в банках першої та другої груп (рис. 3).

Оцінка концентрації власності в розрізі фізичних та юридичних інвесторів свідчить про вищий рівень концентрації власності юридичних осіб та разом із цим більші пакети опосередкованої участі фізичних осіб. Зазначимо, що найбільша кількість інвесторів юридичних осіб присутня в банках іноземних банківських груп, тоді як фізичних – у вітчизняних банках другої групи.

Під час оцінки концентрації власності важливим критерієм є розміри істотних часток, що дають додаткові права в управлінні банком. Відповідно до чинного законодавства України, це пакети більші за 25, 50 75% акцій (права та можливості зловживань правами акціонерів наведено в табл. 1).

Дослідження банків у розрізі розмірів істотної участі, що дають додаткові права, показали, що у 65% досліджуваних установ контрольний пакет акцій (більше 50%) належить одному інвестору.

У значній частці банків (51,28%) абсолютний вирішальний пакет акцій (пакет 75%, який дає змогу здійснювати будь-які дії з банком) сконцентровано у руках одного власника (табл. 2).

Підтвердженням високого рівня концентрації власності є й той факт, що із досліджуваної сукупності банків 62 банки (53%) мають одного власника контрольного пакету акцій, середній розмір якого становить 50,11% за прямою участю та 91,38% – за сукупною участю. Загалом кількість власників істотної участі по сектору (94,87%) не перевищує чотирьох осіб.

При цьому 33 установи (28,20%) були власністю одного акціонера, якому за сукупною участю належало 100% акцій банку, із них: два банки належали до I групи, 19 – до II групи, дев'ять – до іноземних банків і три банки – до групи державних банків. Біль-

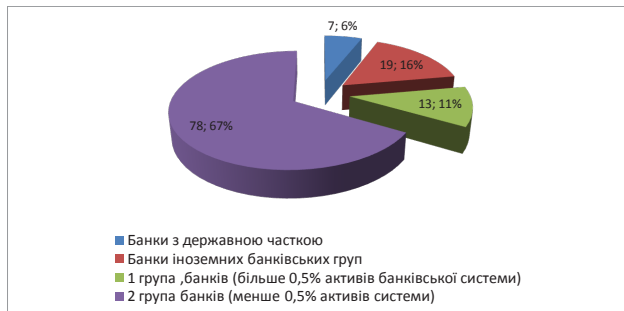

Рис. 1. Структура банківського сектору України станом на 01.01.2016 р. [7]

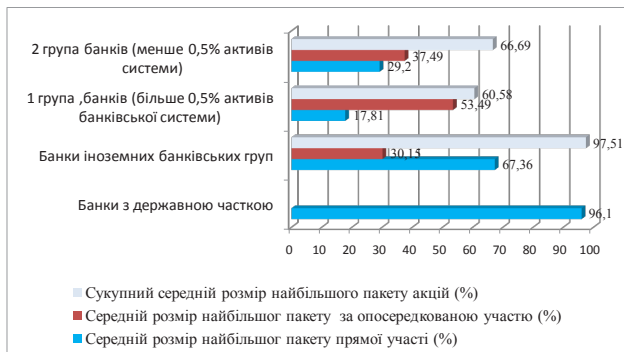

Рис. 2. Середній розмір найбільшого пакету акцій у розрізі груп банків [7]

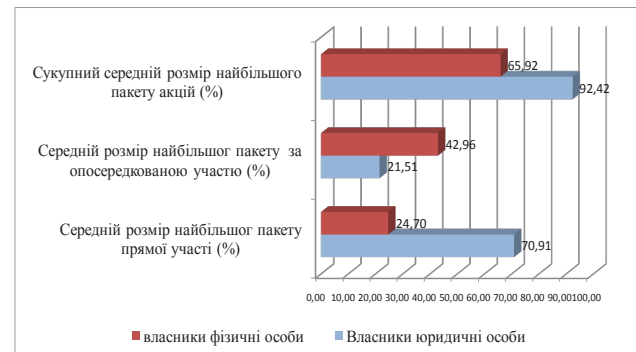

Рис. 3. Середні розміри найбільших контрольних пакетів акцій банків України в 2015 р. [7]

шість банків з одним інвестором – власником 100% акцій (20 банків) належали фізичним особам.

Зазначимо, що за останні два роки кількість банків, що повністю належали одному акціонеру, зросла на сім установ, незважаючи на скорочення кількості банківських установ.

Що характерно, із 33 банків лише 11 декларували як пряму істотну участь 100% -й

пакет акцій (шість українських банків і п'ять – іноземних).

Оцінюючи концентрацію власності у вітчизняних банках, можна відзначити такі акценти:

- наявність трьох типів контролюючих власників: іноземних банківських груп, концентрована власність вітчизняних приватних інвесторів, концентрована державна власність;

Таблиця 1

Види пакетів акцій АТ та вплив їх власників на управління банком

Тип пакету акцій	Сприятливий розмір пакету	Повноваження, що надає володіння даним пакетом власнику	Можливості зловживання правом власника в банку
Мінімальний	1 акція товариства	Володіння хоча б однією акцією надає загальні права акціонера, до яких належать:	Зловживання інформаційними правами можливе через розголошення інформації, отриманої з протоколів загальних зборів акціонерів, протоколів засідань наглядової ради, правління та ревізійної комісії, внутрішніх положень банків
Ініціативний	Більше 5% акцій товариства	Крім загальних прав акціонера, володіння таким пакетом акцій надає власнику право обов'язкового внесення пропозицій до порядку денного	Загальне зловживання інформаційними правами і мінімальний вплив на управління
Значний	Більше 10% акцій товариства	Додаткові права: 1) право призначати своїх представників для контролю над реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерів; 2) вимагати скликання загальних позачергових зборів у будь-який час і з будь-якого приводу; 3) вимагати перевірки фінансово-господарської діяльності правління	Право доступу до додаткової інформації про фінансово-господарську діяльність правління розширює ризик розповсюдження небажаної інформації про банк, а вимога скликання загальних позачергових зборів у будь-який час і з будь-якого приводу дає можливість приносити суттєві фінансові втрати банку та дестабілізувати частково його роботу
Малий блокуючий	Більше 25% акцій товариства	Дає змогу власнику блокувати рішення загальних зборів акціонерів, що вимагають 3/4 голосів акціонерів	Можливість дестабілізації роботи банку через неможливість прийняття таких рішень: 1) зміна статуту товариства; 2) прийняття рішення про виділ та припинення діяльності товариства; 3) рішення анулювання акцій; 4) рішення про збільшення чи зменшення статутного фонду
Великий блокуючий	Більше 40% акцій товариства	Дає змогу власнику блокувати проведення загальних зборів акціонерів	Повна дестабілізація роботи банку, неможливість подання звітності, розподілу бюджету на наступний рік
Вирішальний	Більше 50% акцій товариства	Крім загальних прав акціонера, володіння таким пакетом акцій надає власнику права 10% і забезпечує власнику просту більшість голосів і дає змогу приймати більшість рішень, окрім рішень із таких питань: 1) зміна статуту товариства; 2) прийняття рішення про виділ та припинення діяльності товариства 3) рішення анулювання акцій 4) рішення про збільшення чи зменшення статутного фонду 5) рішення про зміну типу товариства	Можливість призначення частково підконтрольної наглядової ради (з огляду на вимогу кумулятивного голосування, повністю підконтрольну НР сформувати складно) і, відповідно, використання ресурсів банку у власних інтересах. Володіння додатковою конфіденційною інформацією створює можливість зловживання у власних інтересах
Абсолютний	75% і більше акцій товариства	Володіння таким пакетом дає змогу приймати будь-які рішення стосовно діяльності АТ.	Можливість повного використання ресурсів банку (і, відповідно, вкладників) у власних інтересах

Джерело: складено за даними [8; 9].

Таблиця 2

Концентрація власності банків у розрізі контрольних пакетів акцій у 2015 р.

Розміри найбільшої істотної сукупної участі	Менше, рівне 100%, більше 75%	Менше рівне 75%, більше 50%	Менше рівне 50%, більше 25%	Менше, рівне 25% більше 10%
Кількість банків, в яких інвестори володіють контрольним пакетом за сукупною участю	60	16	25	16
У % від загальної кількості	51,28	13,68	21,37	13,68
В тому числі				
Кількість банків I групи	5	2	4	2
Кількість банків II групи	29	14	21	14
Кількість банків іноземних банківських груп	19	-	-	-
Кількість державних банків	7	-	-	-

Джерело: складено за даними [7].

- надмірна концентрація власності в банках та тенденції до її підвищення;
- відсутність впливу НБУ під час придбання контрольних пакетів акцій, можливості якого передбачені законодавством.

Висновки. Якщо в нефінансовому секторі більший ризик зловживань притаманний корпораціям із дисперсною структурою власності і концентрація власності служить надійним внутрішнім механізмом контролю управління, то в банківському секторі спостерігаються абсолютно інші тенденції. Концентрація власності в Україні за відсутності правових обмежень власників часто дає акціонерам змогу не стільки здійснювати належний контроль агентів, як використовувати ресурси вкладників для операцій у власних ризикових інтересах.

У такому разі менеджмент орієнтується винятково на мажоритарних власників і повністю від них залежить. При цьому юридичну відповідальність власник не завжди несе, а заручниками прийнятого рішення у разі понесених банком збитків можуть стати його вкладники.

З огляду на це, на думку автора, подальші тенденції розвитку корпоративних відносин у банківському секторі України значною мірою залежатимуть від наявності чи відсутності обмежень на монополію під час прийняття стратегічних рішень власниками.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ciancanelli P., Gonzalez J. Corporate Governance in Banking: A Conceptual Framework Working paper, European financial management association conference. Athens, June 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.ssm.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=253714.
2. Penny Ciancanelli. Corporate Governance in Banking: A Conceptual Framework. Social Science Research Network [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.ssm.com/paper.taf?abstract_id=253714.
3. Peter O. Mylbert. Corporate Governance of Banks after the Financial Crisis - Theory, Evidence, Reforms Working Paper. – 2010. – № 151.
4. Костюк О. Корпоративне управління в банку : [монографія] / О. Костюк. – Суми : ДВНЗ «УАБУ НБУ», 2008. – 332 с.
5. Denis, Diane K. and McConnell, John J., "International Corporate Governance"(2001).PurdueCIBERWorkingPapers.Paper 17[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=ciberwp>.
6. Інтернет-ресурс звітності емітентів в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.smida.gov.ua>.
7. Інтернет-ресурс Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
8. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
9. Закон України «Про акціонерні товариства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/514-17.

УДК 657.1:075.8

Ковальчук Б.В.
студент

Львівського національного університету імені Івана Франка

Кміть В.М.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту

Львівського національного університету імені Івана Франка

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню головних проблем української митної системи. Наведена інформація чітко окреслює проблематику теми і надає рекомендації щодо адаптації митної системи до сучасних умов ведення бізнесу. Використано поради як закордонних партнерів стосовно вирішення проблеми, так і власні напрацювання уряду.

Ключові слова: митна система, митниця, фіскальна служба, митний контроль, митні процедури.

Ковальчук Б.В., Кміть В.М. ПУТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ТАМОЖЕННОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию основных проблем таможенной системы Украины. Приведенная информация четко определяет проблематику темы и дает рекомендации по адаптации таможенной системы в современных условиях ведения бизнеса. Используются советы как зарубежных партнеров по решению проблемы, так и собственные наработки правительства.

Ключевые слова: таможенная система, таможня, фискальная служба, таможенный контроль, таможенные процедуры.

Kovalchuk B.V., Kmit V.M. DIRECTIONS OF RENEWAL OF CUSTOMS SYSTEM OF UKRAINE

This article is devoted research of the main problems of Ukrainian customs system. States information clearly defines problematic of the topic and give recommendation concerning adopting of custom system to the modern conditions of business running. The advices concerning problems solution of foreign partners and own practice of government are used.

Keywords: customs system, customs, fiscal service, customs control, customs procedures.

Постановка проблеми. В умовах інтеграційних процесів постає проблема стабільності економічної системи України, формування якої неможливе без реформування сучасної митної системи, що, своєю чергою, неможливе без використання закордонного досвіду управління економікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних проблем

визначення основних напрямів реформування митної системи України присвячено чимало робіт. Серед авторів, які досліджують ці питання, доцільно виокремити таких, як: Бережнюк І., Додін Є., Качан В., Мазур А., Новікова К., Пашко П., Приймаченко Д., Терещенко С., Філіпов С. та ін.

Мета статті полягає у пошуку ключових проблем митної системи, запропонованні шляхів їх вирі-